

KLEINE BEDRIJVEN HEBBEN WEINIG VERTROUWEN IN DE TOEKOMST VAN HET BEDRIJF*Michiel van Galen, Anita van der Knijff, Jan van der Lugt*

Al geruime tijd woedt in Nederland het debat over de toekomst van de land- en tuinbouw. Boeren en tuinders ondervinden druk vanuit beleid en maatschappelijke partijen. Afbouw van EU-steunmaatregelen, strengere milieubeleid en ruimtelijke ordeningsvraagstukken maken het mede noodzakelijk over te gaan tot herstructurering van sectoren. Bedrijven worden steeds groter, waarbij kleine bedrijven over worden genomen door grotere bedrijven. Hoe denken boeren en tuinders zelf over de toekomst van hun bedrijf? Hoeveel vertrouwen hebben zij dat hun bedrijf over 10 jaar nog goed presteert ondanks alle maatschappelijke druk en concurrentie? In de LEI-Innovatiemonitor zijn in 2006 twee vragen gesteld over het vertrouwen in de toekomst van het bedrijf:

1. Hoeveel vertrouwen heeft u in de nabije toekomst van uw bedrijf?
2. Hoeveel vertrouwen heeft u op lange termijn (over tien jaar) in uw bedrijf?

Deze vragen zijn beantwoord door ruim 660 respondenten.

Vertrouwen van boeren en tuinders

Uit de enquête blijkt dat de meeste agrariërs de korte termijn toekomst zonnig inzien. Driekwart van alle ondervraagde ondernemers zegt veel of heel veel vertrouwen te hebben in de nabije toekomst van het bedrijf. Daartegenover staat dat ruim 20% van de bedrijven niet veel vertrouwen heeft in de toekomst, zelfs op korte termijn. Over de lange termijn zijn de agrariërs minder optimistisch. Ongeveer 63% van de bedrijven heeft veel tot heel veel vertrouwen in de toekomst van het bedrijf over tien jaar. De akkerbouwers hebben zowel op korte als op lange termijn het minste vertrouwen in de toekomst. Slechts 44% van de akkerbouwers heeft veel tot heel veel vertrouwen in de lange termijn van het bedrijf (tabel 1).

Tabel 1 Vertrouwen in korte en lange termijn toekomst van het bedrijf in % per sector (2006)

	Heel weinig		Weinig		Veel		Heel veel		Geen mening		N
	korte termijn	lange termijn	korte termijn	lange termijn	korte termijn	lange termijn	korte termijn	lange termijn	korte termijn	lange termijn	
Akkerbouw	0,5	0,8	31,2	41,2	47,9	37,5	7,4	6,2	13,0	14,3	66
Glastuinbouw	5,7	13,4	24,8	20,4	52,6	44,1	12,8	10,0	4,1	12,1	79
Opengrond tuinbouw	-	1,3	23,6	22,7	67,4	64,1	4,0	1,1	5,0	10,9	76
Graasdieren	4,0	8,7	9,7	16,4	70,6	60,6	10,0	7,6	5,7	6,8	302
Hokdieren	8,1	10,3	12,3	15,9	67,8	60,3	8,9	7,6	3,1	5,9	72
Combinaties	-	6,0	22,3	32,1	69,0	54,8	5,2	4,0	3,5	3,1	67
Totaal	3,4	7,5	16,8	21,6	65,3	56,1	8,8	6,6	5,6	8,2	664

Bron: LEI-Innovatiemonitor 2005, Bedrijven-Informatienet van het LEI.

Vooraf in de graasdier- en tuinbouwsectoren valt een tweedeling op tussen optimistische en pessimistische bedrijven. Deze tweedeling blijkt gerelateerd aan de bedrijfsomvang. Drie redenen domineren en worden vaak in samenhang met elkaar genoemd:

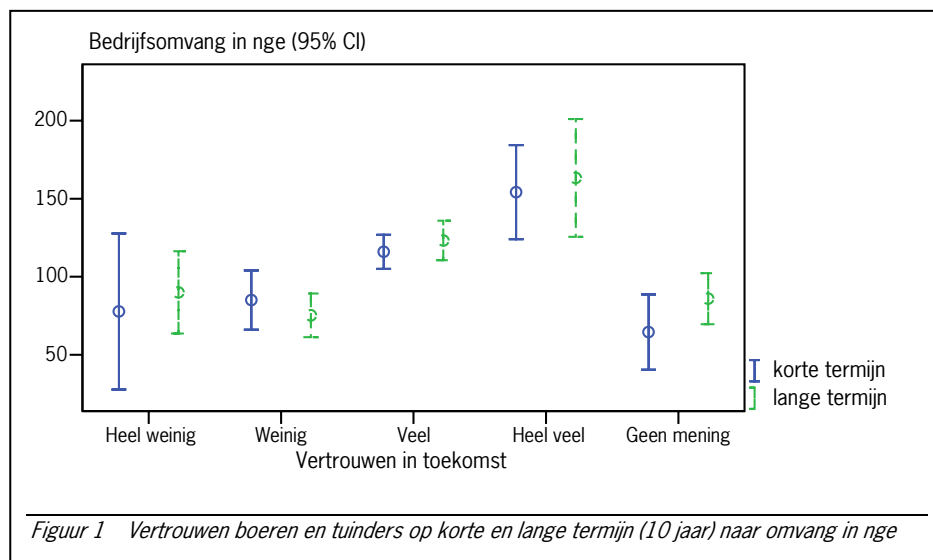
1. het bedrijf is te klein;
2. het bedrijf kan niet uitbreiden door beperkingen van ruimtelijke ordening;
3. het bedrijf heeft geen opvolger.

In de glastuinbouw speelt bovendien het probleem van de hoge gasprijzen, dat in de hele sector, maar vooral in energie-intensieve teelt (bijvoorbeeld de rozenteelt), voor pessimisme lijkt te zorgen.

Relatie met bedrijfsomvang

Hoe groter het bedrijf (gemeten in Nederlandse grootte-eenheden, nge), hoe meer vertrouwen de ondernemers hebben in de toekomst. Dit verband geldt, in meer of mindere mate, voor alle sectoren.

Voornamelijk het verschil tussen de bedrijven die 'veel' vertrouwen hebben en de bedrijven die 'weinig' vertrouwen hebben is vaak significant. Deze relatie is sterker voor de lange termijn dan voor de nabije toekomst. Dat houdt in dat niet alleen de huidige concurrentiepositie van kleine bedrijven minder is dan van grote bedrijven, maar dat ondernemers met kleine bedrijven vooral het continuïteitsperspectief lager schatten (Figuur 1).

Op basis van de resultaten is te verwachten dat schaalvergroting in alle sectoren van de Nederlandse land- en tuinbouw de komende jaren zal doorzetten. Bedrijven met een positief toekomstbeeld zijn in sommige sectoren meer dan twee keer zo groot als bedrijven die negatief ingesteld zijn over de toekomst. Dit geldt met name voor de akkerbouwsector.

Akkerbouwers zijn het minst positief

Van alle sectoren hebben de ondernemers in de akkerbouw het minste vertrouwen, zowel op korte termijn als op de lange termijn (tabel 1). Onder andere door de hervorming van de Europese suikermarktordening en toenemende internationale concurrentie dreigt het inkomen van de Nederlandse akkerbouwer op lange termijn onder druk komen te staan. Door de grondschaarste zijn ook de uitbreidingsmogelijkheden van de akkerbouwbedrijven beperkt. Mede daarom verloopt schaalvergroting trager in vergelijking met andere landen en heeft de Nederlandse akkerbouwer een ongunstige (vaste) kostenstructuur. Deze ontwikkelingen schetsten een weinig rooskleurig toekomstperspectief voor de Nederlandse akkerbouwsector. Toch zijn er ook mogelijkheden, zoals verbreding (bijvoorbeeld recreatie of zorg) of het telen van gewassen voor andere doeleinden (bijvoorbeeld energiegewassen). Op dit moment is er veel discussie over de richting die de Nederlandse akkerbouw zal (moeten) kiezen. Deze onzekerheid zal waarschijnlijk mede een verklaring zijn voor het geringe vertrouwen van de Nederlandse akkerbouwer.

Driedeling toekomstperspectief glastuinbouw

In de glastuinbouwsector is een driedeling zichtbaar met betrekking tot vertrouwen in de toekomst van het bedrijf. Ten eerste is er een groep bedrijven die geen of weinig vertrouwen heeft in de toekomst. Een tweede groep bedrijven heeft veel tot heel veel vertrouwen in de toekomst. De derde groep bedrijven is nog zoekende. In de glastuinbouwsector valt op dat het percentage ondernemers dat op lange termijn weinig of heel weinig vertrouwen in de toekomst heeft (33,8%) nauwelijks groter is dan het deel van de ondernemers met weinig tot heel weinig vertrouwen op korte termijn (30,5%). Het verschil tussen de korte en lange termijn wordt vooral veroorzaakt doordat een grotere groep geen mening heeft over de toekomst op

langere termijn. Naast onzekerheid over bijvoorbeeld bedrijfsopvolging wijst dit erop dat een groep glastuinders zoekende is naar de toekomst van hun bedrijf. Dit beeld wordt ook bevestigd door gesprekken met tuinders. Op korte termijn denken veel ondernemers met hun bedrijf nog wel mee te kunnen, op lange termijn zal echter een duidelijke koerswijziging noodzakelijk zijn. Velen associëren deze koerswijziging met schaalvergroting. Daar zit vaak juist het probleem. Naast het feit dat er ter plekke geregeld weinig uitbreidingsruimte is, worstelen telers ook dikwijls met vragen als: wil ik wel uitbreiden, ben ik wel in staat om een groot bedrijf te managen en hoe vind ik een geschikte samenwerkingspartner? Dergelijke vraagstukken kunnen ertoe leiden dat tuinders die de teelt goed in de vingers hebben en een redelijk modern bedrijf hebben met relatief lage financieringslasten, de lange termijn toch met minder vertrouwen tegemoet zien.